

Czasowniki operacyjne w Podstawie programowej fizyki dla II etapu edukacyjnego

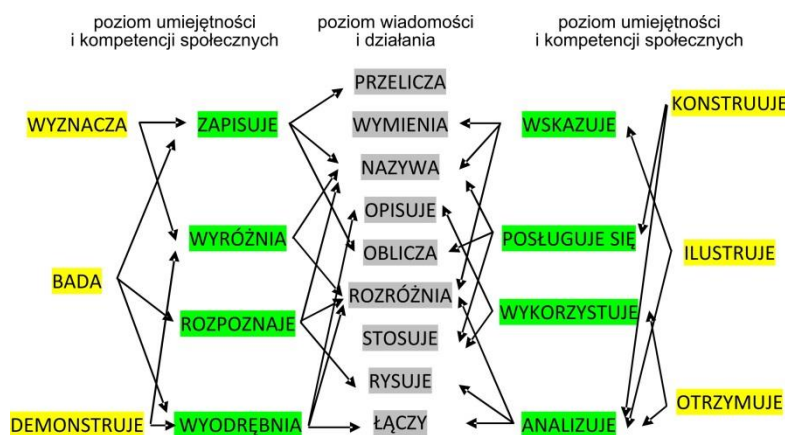
Tomasz Greczyło

Zakład Nauczania Fizyki, Instytut Fizyki Doświadczalnej
Uniwersytet Wrocławski

Czasowniki operacyjne, wykorzystane w *Podstawie programowej* do określenia wymagań szczegółowych, należy rozumieć i stosować w kontekście Polskich Ram Kwalifikacji (PRK) dla poziomu 1 i 2. Ramy te podają i grupują ogólne charakterystyki efektów uczenia się (w zakresie wiedzy, umiejętności oraz kompetencji społecznych), wymaganych dla kwalifikacji danego poziomu (1–8); charakterystyki kolejnych poziomów PRK odzwierciedlają coraz wyższe wymagania w tych zakresach. W PRK wyróżniono charakterystyki poziomów I i II stopnia. Charakterystyki I stopnia (uniwersalne) dotyczą wszystkich rodzajów edukacji i należy je odnosić do określonej dziedziny uczenia się lub działalności zawodowej. Charakterystyki te są następnie rozwinięte w charakterystyki poziomów II stopnia, typowe dla kształcenia ogólnego, kształcenia i szkolenia zawodowego oraz dla szkolnictwa wyższego – należy je odnosić do uczenia się w określonym zakresie wykształcenia (w przypadku podstawy programowej dla szkoły podstawowej do wykształcenia ogólnego na poziomach 1 i 2). Ujęte łącznie w charakterystykach I stopnia „Kategorie opisowe i aspekty o podstawowym znaczeniu” w charakterystykach II stopnia są uszczegółowione z rozbiciem na „Kategorie opisowe” oraz „Aspekty o podstawowym znaczeniu”.

Proponowane uszczegółowienie znaczenia czasowników operacyjnych, użytych w *Podstawie programowej*, jest zbieżne z taksonomią celów w dziedzinie poznawczej, motywacyjnej i praktycznej (B. Niemierko, *Cele kształcenia* [w:] K. Kruszewski, *Sztuka nauczania – czynności nauczyciela*, PWN, Warszawa 1991). Stąd przez poziom wiadomości i działania rozumieć należy zarówno zapamiętywanie wiadomości, ich zrozumienie jak i uczestnictwo w działaniu, podczas gdy poziom umiejętności obejmuje stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych i problemowych oraz sprawność działania w różnych warunkach.

Rysunek 1 prezentuje zbiór (na poziomie wiadomości i działania) oraz zależności (na poziomie umiejętności i kompetencji społecznych) między opisywanymi czasownikami operacyjnymi. Lista nie wyczerpuje możliwych do wykorzystania czasowników, a zawiera jedynie te, które wystarczają do sformułowania założeń podstawy programowej nauczania fizyki na II etapie edukacyjnym.

Rys. 1. Zbiór (na poziomie wiadomości i działania) i zależności (na poziomie umiejętności i kompetencji społecznych) między czasownikami operacyjnymi użytymi w podstawie programowej nauczania fizyki na II etapie edukacyjnym

W tabeli poniżej przedstawiono słownikowe znaczenie czasowników (za: *Słownik Języka Polskiego PWN*, <http://sjp.pwn.pl/>, dostęp: 12 grudnia 2016) zbieżne z intencją autorów dokumentu, proponowane uszczegółowione znaczenie operacyjne w kontekście podstawy programowej fizyki oraz odwołania do konkretnych zapisów PRK.

Tabela. Znaczenie czasowników operacyjnych, wykorzystanych w podstawie programowej nauczania fizyki na II etapie edukacyjnym do określenia wymagań szczegółowych

poziom	czasownik operacyjny	adekwatne znaczenie słownikowe (w bezokoliczniku)	znaczenie operacyjne w dokumencie	odwołanie do PRK
Poziom wiadomości i działania	PRZELICZA	policzyć coś, kogoś uważnie; obliczyć coś w innych jednostkach	dokonyje przekształceń wyniku (w tym obliczeń matematycznych) do równoważnej formy zaprezentowanej ustnie bądź pisemnie	P10_WM P20_WM
	WYMIENIA	podać nazwę czegoś lub imię i nazwisko kogoś w pewnej kolejności	podaje nazwę i wylicza	P10_WJ P20_WJ
	NAZYWA	określić nazwą, mianem, imieniem lub epitetem	określa i przyporządkowuje nazwę	P10_WJ P10_WM P20_WJ P20_WM
	OPISUJE	przedstawić szczegóły dotyczące osoby, przedmiotu, zjawiska lub sytuacji; opatrzyć objaśnieniami, podpisem rysunki, mapy itp.	przedstawia podając kluczowe i adekwatne informacje w formie ustnej bądź pisemnej	P10_WJ P10_WM P20_WJ P20_WM
	OBLICZA	licząc, ustalić wielkość lub wartość czegoś; uwzględnić coś w swoich planach	dokonyje przekształceń algebraicznych w celu wyznaczenia wartości liczbowej	P10_WM P20_WM

Poziom wiadomości i działania	ROZRÓŻNIA	• stwierdzić różnicę między kimś a kimś lub między czymś a czymś; • wyodrębnić z jakiegoś tła, z jakiejś całości	podaje w formie wypowiedzi ustnej bądź pisemnej cechy wspólne bądź różnicujące	P10_WJ P20_WJ
	STOSUJE	• używać czegoś w jakimś celu w określonych okolicznościach	używa do opisu lub obliczeń prowadzonych w formie wypowiedzi ustnej lub pisemnej	P10_WJ P10_WM P20_WJ P20_WM
	RYSUJE	• przedstawiać coś na papierze za pomocą ołówka, kredki; • opisywać coś obrazowo, plastycznie	dokonyuje przekształceń graficznych w różnych reprezentacjach (m.in. na wykresie, schemacie ideowym, blokowym) w celu zilustrowania elementu, zjawiska bądź jego przebiegu	P10_WM P20_WM
	ŁĄCZY	• spajać, zespalać w całość z odrębnych elementów za pomocą środków technicznych; • tworzyć związek pomiędzy jakimiś zjawiskami lub pojęciami	dokonyuje fizycznych połączeń elementów w całość służącą realizacji określonego zadania	P10_WM P20_WM
Poziom umiejętności i kompetencji społecznych	ZAPISUJE	• pisząc, utrwalić jakiś tekst lub jakąś informację	utrwała stan, nazwę bądź wartość zgodnie z określonymi normami	P10_UM P20_UM
	WYRÓŻNIA	• zaznaczyć różnicę	wymienia nazywając i rozróżnia pojedyncze elementy między sobą bądź w większej całości	
	ROZPOZNAJE	• zidentyfikować kogoś lub coś, wyróżniając spośród innych	rozróżnia, przedstawia i nazywa poszczególne elementy, zależności bądź zjawiska	
	WYODRĘBNI	• wydzielić coś z jakiejś całości	opisuje, rozróżnia lub łączy w celu werbalizacji w formie wypowiedzi ustnej bądź pisemnej	P10_UJ P20_UJ
Poziom umiejętności i kompetencji społecznych	WSKAZUJE	• pokazać, gdzie się ktoś lub coś znajduje; • zwrócić uwagę na coś; • dać wskazówki, poinformować o czymś	wymienia, nazywa i rozróżnia elementy, zależności bądź zjawiska	
	POSŁUGUJE SIĘ	• użyć czegoś jako środka do osiągnięcia jakiegoś celu lub jako pomocy przy jakiejś czynności	nazywa, oblicza i stosuje w toku podejmowanych czynności zmierzających do opisu elementu lub przebiegu zjawisk w formie wypowiedzi ustnej lub pisemnej	P10_UJ P10_UM P20_UJ P20_UM
	WYKORZYSTUJE	• użyć czegoś dla osiągnięcia jakiegoś celu, zysku; • posłużyć się kimś, aby zrealizować własne cele	opisuje i konsekwentnie stosuje na drodze do rozwiązania zadania lub opisanie elementu, zjawiska bądź jego przebiegu	
	ANALIZUJE	• rozpatrywać jakiś problem, zjawisko z różnych stron w celu jego zrozumienia lub wyjaśnienia; • wyjaśniać lub opisywać w wyniku takiego rozpatrywania	wykorzystuje wiedzę i umiejętności podczas prostych czynności zmierzających do wykonania zadania	P10_UU P20_UU
	WYZNACZA	• określić miejsce, czas, wielkość, zakres czegoś; • określić jakąś wielkość za pomocą obliczeń	zapisuje, rozróżnia w celu przeprowadzenia obliczenia oraz podejmuje czynności prowadzące do określenia wartości	P10_UM P20_UM

	BADA	• poznawać coś za pomocą analizy naukowej; • obserwując coś, starać się to sprawdzić, poznać	planuje i podejmuje, samodzielnie lub w grupie, działania (m. in. zapisuje, rozpoznaje i wyodrębnia) zmierzające do potwierdzenia bądź odrzucenia hipotezy badawczej	P10_UM P10_KF P20_UM P20_KF
Poziom umiejętności i kompetencji społecznych	DEMONSTRUJE	• prezentować urządzenie, produkt, doświadczenie, itp.	podejmuje i przeprowadza działania (m. in. wyodrębnia i wyróżnia), samodzielnie lub w grupie, zmierzające do prezentacji określonej treści bądź ukazania zjawiska	P10_KZ P20_KZ
	KONSTRUUJE	• tworzyć projekt czegoś, ustalając układ i zależności poszczególnych elementów; • wykonywać jakąś konstrukcję według tego projektu	analizuje i przedstawia w postaci graficznej bądź za pomocą modeli lub analizuje i podejmuje działania zmierzające do otrzymania większej całości z elementów składowych	P10_UM P20_UM
	ILUSTRUJE	• opatrywać teksty ilustracjami; • uzupełniać, wyjaśniać, unoczniać coś za pomocą komentarza, dokumentacji, zdjęć itp.; • interpretować coś, posługując się słowem, gestem, mimiką itp.	poddaje analizie, prezentuje werbalnie, na piśmie lub doświadczalnie oraz wskazuje wnioski	P10_UJ P10_UM P20_UJ P20_UM
	OTRZYMUJE	• uzyskać coś z czegoś	podejmuje działania zmierzające do osiągnięcia celu np. opisanie lub rozwiązania problemu	